

Bartłomiej Bernacki
(Lublin)

Wybory do Zgromadzenia Ludowego Zachodniej Białorusi 22 października 1939 r. Kampania wyborcza w prasie polskojęzycznej

Wybory w Związku Radzieckim stawały się zawsze niemal rytualną manifestacją społeczeństwa na cześć wodza narodu, partii oraz rządu. Stanowiły dowód dojrzałości politycznej i daleko posuniętego procesu demokratyzacji wśród mieszkańców Kraju Rad. Głosowanie na kandydatów, wyselekcjonowanych wcześniej pod nadzorem instancji partyjnych, gwarantować miało społeczności udział w procesie kierowania oraz podejmowania doniosłych i kluczowych decyzji na najwyższych szczeblach władzy. Dzień wyborów, niezależnie od ich rangi czy rozmiaru, wytwarzał szczególną atmosferę polityczną w kraju oraz stanowił tryumf wewnętrznej polityki Kremła. W obliczu głosowania propaganda sowiecka podkreślała podniosły charakter wydarzenia. Jej założenia, przekazywane na łamach prasy, starały się dowieść, że każdy dzień wyborów „stanie się dniem święta powszechnego i przejdzie do historii jako największa uroczystość rzeczywistej demokracji socjalistycznej, jako wymowny sukces leninowsko-stalinowskiej polityki narodowościowej”¹. Należy również podkreślić, iż „prawdziwie demokratyczne wybory” możliwe były do przeprowadzenia jedynie dzięki Konstytucji Stalinowskiej².

Taki wizerunek wyborów, mimo oczywistej farsy w dniu głosowań, odpowiadał kierownictwu sowieckiemu, które nie szczędziło sił i środków

¹ „Sztandar Wolności (dalej: SzW), nr 13 z 15 X 1940, s. 1.

² „Wolna Łomża” (dalej: WŁ), nr 4 z 15 X 1939, s. 1.

w celu jego podtrzymania. W latach 1939-1941 społeczeństwo Zachodniej Białorusi³ było trzykrotnie świadkiem i „uczestnikiem” wyborów w wydaniu sowieckim, kolejno do Zgromadzenia Ludowego Białorusi Zachodniej, Rad Najwyższych BSRR i ZSRR oraz Rad Delegatów Ludu Pracującego wszystkich szczebli.

Decyzję o przeprowadzeniu wyborów do Zgromadzenia Ludowego Białorusi Zachodniej władze sowieckie podjęły jeszcze przed agresją na Polskę. Punkt siódmy Dyrektywy nr 1 Rady Wojennej Frontu Białoruskiego nakazywał powołanie w drodze głosowania Zgromadzeń Ludowych Ukrainy i Białorusi, które — głosami przedstawicieli ludu — zadecydować miały o charakterze nowej władzy⁴. W ten sposób Kreml pragnął uprawomocnić wszelkie zmiany dokonane na Kresach północno-wschodnich. Oprócz przyłączenia zajętych obszarów do BSSR i USSR zmiany te obejmowałyby konfiskatę ziemi obszarniczej, nacjonalizację przemysłu, banków, ustanowienie na zagarniętych terenach władzy sowieckiej oraz przyłączenie zachodnich obwodów Ukrainy i Białorusi do ZSRR. Pod takimi hasłami 7 października 1939 r. rozpoczęto kampanię wyborczą⁵.

Piątego października 1939 r. Zarząd Tymczasowy Białegostoku wystąpił z apelem o zorganizowanie wyborów do Zgromadzenia Ludowego. W następnym dniu powołano Komitet Organizacyjny ds. Wyborów w składzie: W. Gajsin, M. Diaczuk, N. Natalewicz, N. Grekowa, N. Popkowa, Markejer, P. S. Spasow, A. Maszewicki, Jermakowicz, Z. Nikołajewa i Rodziszew-

³ W latach 1939-1941 mianem Zachodniej Białorusi określano północno-wschodnie ziemie II Rzeczypospolitej, które w wyniku niemiecko-radzieckiego układu o przyjaźni i granicach z 28 września 1939 r. znalazły się pod okupacją sowiecką i zostały włączone w skład Białoruskiej SSR (woj. poleskie, nowogródzkie, białostockie bez powiatu suwalskiego, wileńskie bez części przekazanej Litwie oraz trzy powiaty leżące w woj. warszawskim: Łomża, Ostrów Mazowiecka i Ostrołęka — dwa ostatnie częściowo). Po raz pierwszy pojęciem Zachodniej Białorusi posłużył się Karol Radek podczas II Zjazdu Komunistycznej Partii Robotniczej Polski w 1923 r. W przybliżeniu w jej skład wchodziły wtedy województwa nowogródzkie, poleskie, wileńskie oraz powiaty wołkowyski i grodzieński leżące na obszarze województwa białostockiego.

⁴ M. Gnatowski, *W radzieckich okowach (1939-1941). Studium o agresji 17 września 1939 r. i radzieckiej polityce w regionie łomżyńskim w latach 1939-1941*, Łomża 1997, s. 18-19; tenże, *Radzieckie władze tymczasowe na północno-wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej (wrzesień 1939 — grudzień 1939). Zarys tematu i niektóre problemy badawcze*, [w:] *Sowietyzacja Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej*, red. A. Sudół, Bydgoszcz 1998, s. 92. Władze sowieckie planowały także powołanie Polskiego Zgromadzenia Ludowego na terenach o przeważającej liczbie ludności polskiej. Projekt ten upadł ostatecznie po niemiecko-radzieckim układzie granicznym z 28 IX 1939 r.

⁵ WŁ, nr 4 z 15 X 1939, s. 1; nr 5 z 17 X 1939, s. 3; „Nowe Życie” (dalej: NŻ), nr 3 z 19 X 1939, s. 1. Zob. też: M. Gnatowski, *Radzieckie...*, s. 95; M. Turlejska, *Prawdy i fikcje. Wrzesień 1939 — grudzień 1941*, Warszawa 1968, s. 270-271; *Za Bugiem*,

ski. Komitet wyznaczył dzień głosowania na 22 października 1939 r.⁶ Do organizacji wyborów zmobilizowano aparat propagandowy w Armii Czerwonej oraz strukturach partyjnych. W okresie poprzedzającym wybory sporządzono także dokładne listy głosujących, rejestrując w ten sposób przyszłych obywateli ZSRR⁷.

Pośpiech z jakim rozpoczęto kampanię wyborczą nie wynikał z chęci zaspokojenia oddolnych inicjatyw społecznych. Nacisk w prowadzonej agitacji na zagadnienia socjalno-bytowe robotników, niepewność jutra, a także dość powszechny stan przygnębienia wśród większości mieszkańców II Rzeczypospolitej po przegranej kampanii wrześniowej gwarantował w pewnym stopniu władzom sowieckim sukces wyborczy⁸. Szybkie wyłonienie w drodze demokratycznego głosowania Zgromadzenia Ludowego miało mieć także wyraźny wpływ na opinię większości rządów europejskich. Przekonanie, głównie sojuszników pokonanej Polski o nieustannym parciu mniejszości narodowych zamieszkujących wschodnie tereny II RP w kierunku Kremla było naczelnym zadaniem propagandy lansowanej przez Moskwę jeszcze przed agresją na Polskę. Natychmiastowe wybory, a w konsekwencji przyłączenie zajętego obszaru do ZSRR na wyraźne życzenie większości mieszkańców uzasadniał w pewnym stopniu wkroczenie Armii Czerwonej do Polski.

Obszar Zachodniej Białorusi podzielony został na 929 okręgów wyborczych, na które składało się 6 109 obwodów (1 591 w obwodzie białostockim, 1 376 — w wileńskim, 1 733 — w nowogródzkim i 1 409 — w poleńskim). Wydzielone obwody wyborcze odpowiadały tymczasowym strukturam administracyjnym. Na 42 763 członków komisji wyborczych 29 174 osoby były pochodzenia białoruskiego (68,5%), 6 832 polskiego (16%), 2 740 żydowskiego (6,5%) i 2 250 rosyjskiego (5%). Przedstawiciele innych narodowości z 1 740 osobami zasiadającymi w komisjach stanowili 4 procent ich ogólnego składu⁹. Ordynacja wyborcza przewidywała wybór 1 deputowanego spośród 5 tysięcy wyborców. Prawo wysuwania kandydatów na członków Zgromadzenia uzyskały Zarządy Tymczasowe, Komitety Włościańskie oraz zebrania (mityngi) inteligencji i robotników. W rzeczywistości-

„Polityka”, nr 47 z 21 listopada 1964, s. 12.

⁶ WŁ, nr 5 z 17 X 1939, s. 3.

⁷ M. Gnatowski, *Radzieckie...*, s. 95. Zob. też: *W firmie ojca, „Wyzwolony Białystok”* (dalej: WB), nr 2 z 25 X 1939, s. 3.

⁸ Postawy Polaków i ewolucję nastrojów pod okupacją sowiecką przedstawił W. Wrześniński w rozprawie: *Postawy i nastroje Polaków po klęsce wrześniowej na terenie okupacji sowieckiej*, [w:] *Komunizm. Ideologia. System. Ludzie*, red. T. Szarota, Warszawa 2001, s. 27-39.

⁹ Powyższedane zostały przedstawione na podstawie oficjalnego wykazu, sporządzonego prawdopodobnie przez NKWD przed 22 X 1939. Zob.: *Okupacja sowiecka (1939-1941) w świetle tajnych dokumentów. Obywatele polscy na kresach wschodnich II Rzeczypospolitej pod okupacją sowiecką w latach 1939-1941*, red. T. Strzem-

ci wyboru kandydatów dokonywali przybyli z głębi ZSRR funkcjonariusze sowieckiego aparatu partyjnego. Wiece służyły jedynie do formalnego za-twierdzenia „wybrańców ludu”. Próby wysuwania kandydatów spośród m.in. komunistów polskich osiadłych w Białymstoku były skutecznie torpedowa-ne przez władze sowieckie¹⁰.

Na łamach prasy kampanię wyborczą, jak i same wybory, ukazano jako „wielkie święto wyzwolonego ludu”. Uświadamiano społeczeństwu wielką wagę tego wydarzenia oraz podkreślano, że na dzień 22 października „uci-skane przez polskich panów masy Zachodniej Białorusi czekały prawie 20 lat”¹¹. Podkreślano, że „przez 20 lat panoszyło się w Polsce cierpienie, ale 17 września narody ZSRR wyciągnęły do nas bratnią dłoń”¹². Dzień wybo-rów stanowić miał swoistą cezurę, ponowne zjednoczenie ziem białoruskich rozdartych traktatem ryskim. 17 września i 22 października 1939 r. stano-wiły początek socjalistycznej przebudowy dotychczasowego układu spo-łecznego. „Dzień 22 października to osobliwy dzień zwolnionych narodów Białorusi Zachodniej (...). W tym dniu lud po raz pierwszy w historii wy-bierać będzie deputowanych do Zgromadzenia Narodowego (...). Nigdy jesz-cze naród nie korzystał z takich swobód jakie dała mu wyswobodzicielka — Czerwona Armia”¹³. Wkroczenie oddziałów sowieckich na Zachodnią Białoruś w opinii korespondentów „Wolnej Łomży” przerwało dwudzie-sioletni okres rządów „jaśnie wielmożnych panów”, biedę i konieczność po-dejmowania nielegalnych strajków.¹⁴ Przedstawiano — generalizując — wszelkie negatywne cechy ludzi zamożnych II RP. Zbierane przez dzienni-karzy wypowiedzi biedoty wiejskiej pełne były wdzięczności pod adresem władzy radzieckiej, która jedyna mogła zapewnić szczęście i była w stanie obronić uciskanych¹⁵.

Z tej okazji wdzięczność Armii Czerwonej wyrażano podczas każdego zebrania przedwyborczego oraz za pomocą utworów literackich. Wiersz Czesława Rutkowskiego to tylko jeden z przejawów entuzjazmu, jaki po 17 września ogarnął „masy pracujące” Łomży:

„Pójdziemy odważnie na szańce swych wrogów
poskramiać „bożyszcza”, „półbogów” i „bogów”
bo pełni zapału, bo serce nam bije
więc Armia Czerwona i wódz jej niech żyje!

bosz, Warszawa 1996, s. 179.

¹⁰ W. Gomułka, *Pamiętniki*, t. 2, red. A. Werblan, Warszawa 1994, s. 39.

¹¹ WŁ, nr 4 z 15 X 1939, s. 1.

¹² WŁ, nr 5 z 17 X 1939, s. 2.

¹³ J. Rusin, *Dzień historyczny*, NŻ, nr 3 z 19 X 1939, s. 1.

¹⁴ Stanisław Świdziński, *Nasze polecenia dla delegatów*, WŁ, nr 5 z 17 X 1939, s. 4.

¹⁵ L. Makarewicz, *Opowiadanie parobka*, WŁ, nr 6 z 22 X 1939, s. 1. Relacja A. Da-mieńskiego. Zob. też: D. Rudniow, *Jak żyli włościanie za panów*, WŁ, nr 5 z 17

Będziemy już razem nieść sztandar wolności
na miasta i wioski gdzie nie ma radości”¹⁶.

Styl utworu (niemal rażący) odbiega znacznie od klasycznych form poetyckich. Nietrudno było dostrzec zawartą w nim krytykę niedawnych wyzwolaczy ludu — obszarników i kapitalistów („bożyszcze”, „półbóg” i „bóg”). Wraz ze spełnieniem marzeń zniewolonego narodu o wyzwoleniu się spod klasowego ucisku robotnicy i chłopci stali się natychmiast awangardą rewolucji. Deklaracją gotowości do wzięcia czynnego udziału w przemianach społecznych Rutkowski zakończył utwór.

Istotny element sowieckiej kampanii wyborczej stanowiły wiece (mitingi). Chętnie przekazywano każdą, nawet najdrobniejszą informację o całym szeregu tego typu zebrań, jakie miały miejsce praktycznie od chwili wkroczenia wojsk sowieckich¹⁷. Do głosowania na wyznaczonych kandydatów nakłaniano także za pomocą radia, megafonów, plakatów i transparentów. Już 2 października 1939 r. Biuro KC KP(b)B zleciło opracowanie i druk plakatów wyborczych oraz ich szybkie rozmieszczenie na obszarze Zachodniej Białorusi¹⁸. Afisze, niekoniecznie o treściach wyborczych, pojawiały się od początku na terenach zajmowanych przez Armię Czerwoną. Każdy plakat czy ulotka zawierały treści antypolskie oraz nawołujące do wyzwolenia społecznego, co równało się hasłom kampanii wyborczej¹⁹.

Kluczową rolę w bezpośredniej agitacji wyborczej odegrały jednak brygady agitatorów²⁰. Władze planowały wysłać do zachodnich obwodów Białorusi 1 500 komunistów i komsomolców w charakterze agitatorów, mających za zadanie skutecznie przekonać społeczeństwo do zbiorowego spełnienia obywatelskiego obowiązku²¹. Do pomocy komsomolcom do 22 października Dowództwo Frontu Białoruskiego zmobilizowało ok. 3 700 propagandystów, przeważnie funkcjonariuszy Wydziału Politycznego Frontu Białoruskiego oraz etatowych pracowników Wydziałów Propagandy i Agi-

X 1939, s. 4.

¹⁶ Cz. Rutkowski, *Armia i Lud*, WŁ, nr 5 z 17 X 1939, s. 4.

¹⁷ WŁ, nr 2 z 8 X 1939, s. 2; nr 5 z 17 X 1939, s. 4; NŻ, nr 3 z 19 X 1939, s. 1-2, nr 4 z 22 X 1939, s. 2. Zob. też: M. Turlejska, *Prawdy i fikcje...*, s. 272; J. Gross, *Wzaborze sowieckim*, „Aneks” 1979, nr 22, s. 36.

¹⁸ *Zachodnia Białoruś 17 IX 1939-22 VI 1941. Wydarzenia i losy ludzkie. Rok 1939*, t. 1, Warszawa 1998, s. 160-161.

¹⁹ *Ikonografia sowieckiej okupacji*, „Puls” 1989, nr 41, s. 141-145.

²⁰ A. Głowacki, *Sowieci wobec Polaków na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej w latach 1939-1941*, Łódź 1997, s. 54-55.

²¹ W. Śleszyński, *Okupacja sowiecka na Białostoczczyźnie 1939-1941. Propaganda i ideologia*, Białystok 2001, s. 83.

²² M. Gnatowski, *Radzieckie...*, s. 95-96. Ogółem na terytorium Zachodniej Białorusi skierowano do pracy podczas kampanii 12 tysięcy agitatorów. Zob. E. Misarewicz, *Na oswobodzonej ziemi. Polityczeskaja rabota w zapadnych oblastach Bielarusi*

tacji²². Szkolenie agitatorów, wywodzących się spośród mieszkańców zajętych terenów, rozpoczęło się dopiero po wyborach²³. Mimo to w trakcie kampanii sporadycznie udzielali się miejscowi „aktywiści”: Józef i Jadwiga Szubartowie, Ałef, Szapiro, Szlak, Marmonstejn, Gajst i Bolszakow oraz Aleksander Dwiliński z Chlebiotek²⁴. W wielu przypadkach działalność agitatorów nie ograniczała się jedynie do pracy przedwyborczej. W białostockich dzielnicach wyborczych prowadzono również działalność kulturalno-oświatową. Wiodącą rolę wiodła w tym przypadku 3 dzielnica wyborcza, podlegająca 4 okręgowi miejskiemu Białegostoku²⁵.

Wśród agitatorów znaleźli się także komuniści polscy którzy opuścili niemiecką strefę okupacyjną, m.in. Jakub Berman²⁶. Działalność wyborczą podjął również przebywający do czerwca 1941 r. na obszarze obwodu białostockiego Mieczysław Moczar²⁷. Zatrudniony został początkowo w fabryce tapet, a następnie w 5 Kombinacie Włókienniczym w Białymstoku.²⁸ Obok Bermana i Moczara udział w kampanii wyborczej wzięli Marceli Nowotko, Paweł Finder, Małgorzata Fornalska,²⁹ Zenon Nowak,³⁰ Czesław Skoniecki³¹ oraz Ignacy Loga-Sowiński³².

Wybór kandydatów na członków Zgromadzenia Ludowego stanowił wstępny etap kampanii. Kierowano się przy tym właściwym pochodzeniem społecznym przyszłego deputowanego. Najlepszymi kandydatami byli ludzie mający za sobą działalność rewolucyjną, pobyt w więzieniach II RP oraz legitymujący się członkostwem w Komunistycznej Partii Polski (choć starano się tego nie uwypuklać). W związku z ich „rewolucyjną” działalnością silnie akcentowano też bezrobocie, jakim byli dotknięci przed 17

sii (1939-1941), Minsk 1989, s. 21.

²³ „Awangard” (dalej: A), nr 27 z 21 XI 1939, s. 4.

²⁴ WŁ, nr 8 z 29 X 1939, s. 2.

²⁵ *Ożywiona działalność*, „Oswobodzonyj Białostok”, nr 13 z 19 X 1939, s. 1.

²⁶ T. Torkańska, *Oni*, Warszawa 1990, s. 19-20.

²⁷ *Teczka specjalna J.W. Stalina. Raporty NKWD z Polski 1944-1946*, Warszawa 1998, s. 27-28.

²⁸ K. Lesiakowski, *Mieczysław Moczar „Mietek”*. *Biografia polityczna*, Warszawa 1998, s. 40-41.

²⁹ W październiku 1939 r. przybyła do Białegostoku i rozpoczęła pracę w redakcji gazety „Zapadnaja Magistral” w oddziale rozpowszechniania (kolportażu) prasy. Od kwietnia do maja 1940 r. nauczycielka w szkole w rejonie kossowskim, od września 1940 r. w szkole nr 17 w Białymstoku. Zob.: Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN),teczka osobowa Małgorzaty Fornalskiej, sygn. 1594, t. 1, podt. 1, k. 9.

³⁰ Po przedostaniu się do sowieckiej strefy okupacyjnej komendant oddziału Gwardii Robotniczej w Brześciu nad Bugiem, a następnie kierownik fabryki mebli w Łomży. Zob.: AAN, t.o. Zenona Nowaka, sygn. 4226, podt. 1, k. 35-37.

³¹ W początkowym okresie okupacji skierowany przez Obwodowy Komitet KP(b)B w Białymstoku na stanowisko inspektora szkolnego do Grajewu, Zob. AAN, t.o. Czesława Skonieckiego, sygn. 5286, podt. 1, k. 11.

³² Ignacy Loga-Sowiński powrócił do Łodzi w II połowie 1940 r. Zob.: AAN, t.o. Igna-

września. Propaganda udawała w ten sposób, że dopiero władza sowiecka w pełni wykorzysta ich zdolności i doświadczenie. Kandydaci na deputowanych pełnili w tym przypadku rolę czynnika mobilizującego całe społeczeństwo do wzięcia udziału nie tylko w nadchodzących wyborach, ale w całokształcie zmian koniecznych we wszystkich dziedzinach życia politycznego i społecznego.

Przykładem idealnego kandydata był Władysław Kuczewski, wystawiony przez mieszkańców wsi Niećkowo. Ucieleśniał marzenia wyborców o wyzwoleniu społecznym. „Marzeniem pracujących Zachodniej Białorusi było wyzwolenie się spod jarzma gnębieli i eksploatatorów. (...) I dziś czas ten nastąpił”.³³ Kandydatka mieszkańców Szczuczyna — Ida Ellerman — podczas publikowanych niemal „na żywo” relacjach z wieców przedwyborczych „ze wzruszeniem mówi o olbrzymiej zmianie w życiu pracujących Zachodniej Białorusi i Zachodniej Ukrainy (!) w związku z przyjściem Armii Czerwonej”³⁴. W podobnym tonie utrzymane były wypowiedzi Władysława Machiny i Josifa Markusfelda³⁵.

Na łamach „Wolnej Łomży” przygotowania do wyborów rozpoczęto publikując naczelną hasła wyborcze. Wśród swoistej litanii, na którą składały się nieustające podziękowania kierowane pod adresem Stalina, Armii Czerwonej, partii oraz przywódców sowieckich, znalazły się postulaty natychmiastowego ustanowienia władzy sowieckiej i bezzwłocznego włączenia regionu w skład BSRR³⁶. Propaganda sowiecka, od początku kładąca nacisk na idące w tym kierunku oddolne inicjatywy społeczne, święciła niewątpliwie swój tryumf. Nieprzychylnie lub wrogo nastawieni do władz okupacyjnych mieli dać się ponieść ogólnej fali przemian. Taki był zapewne jeden z celów indoktrynacji prasowej przed 22 października 1939 r.

Przyszli deputowani łomżyńscy — m.in. Czesław Krystowczyk i Adam Ciszkowski — zapewniali mieszkańców miasta, że „ciemne strony naszej historii przekreślone [zostały] na zawsze”³⁷. Zdecydowanie wyróżniającym się kandydatem do Zgromadzenia Ludowego był Czesław Rutkowski. Był student Uniwersytetu Warszawskiego, członek KPP od 1931 r. oraz więzień Berezy za zorganizowanie strajku w Łomży w 1936 r. w opinii mieszkańców „zawsze stał na straży interesów mas pracujących”³⁸. „Masy pracujące Stawisk” wystawiły do wyborów Filipa Własowicza Graszczenko, przewodniczącego Zarządu Tymczasowego miasta, funkcjonariusza partyjnego przy-

cego Logi-Sowińskiego, sygn. 8010, podt. 2, k. 192.

³³ A. Zborowski, *Dostojny przedstawiciel narodu*, NŻ, nr 3 z 19 X 1939, s. 1.

³⁴ J. Rusin, *Nasz kandydat*, tamże.

³⁵ I. Michałkowicz, *Za szczęśliwe życie*, tamże, s. 2; I. Tomczyn, *Syn pracującego narodu*, tamże.

³⁶ *Hasła do kampanii wyborczej*, WŁ, nr 4 z 15 X 1939, s. 1.

³⁷ *Przedstawiciele ludu*, WŁ, nr 4 z 15 X 1939, s. 1.

byłego z ZSRR. Nie bez znaczenia okazało się w tym przypadku posiadanie przez kandydata Orderu Lenina³⁹.

W kampanii wyborczej podkreślano także awans społeczny kobiet, zarzucając zniewolenie pań „w byłej pańskiej Polsce”. Hasło społecznego wyzwolenia kobiet propaganda sowiecka wykorzystywała głównie podczas prezentacji sylwetek kandydatek, wystawionych licznie w wyborach do Zgromadzenia Ludowego. W obwodzie białostockim były to m.in. Anna Kuczyńska⁴⁰, Anna Czernecka, Maria Strzelecka⁴¹, Olga Kołowska, Chaja Goldenberg-Szepliszowska, Fenia Malinowska i Kazimiera Maciejko⁴². Dla niektórych kobiet wybory do Zgromadzenia Narodowego Zachodniej Białorusi miały być pierwszymi w życiu. „20 lat pracuję w fabryce waty, nigdy jeszcze nie głosowałam, bo kobiety w pańskiej Polsce nie mogły, byłam wykreślona z listy wyborców w 1938 r. Teraz zrozumieliśmy, że nastąpi nowe radosne życie. Tylko władza sowiecka da nam szczęśliwe życie”⁴³.

Podczas kampanii szczególną opieką otoczono młodzież, dla której wybory do Zgromadzenia Ludowego miały być pierwszymi w życiu. Krytykowano przy tym Konstytucję Kwietniową, za „ograniczanie prawa wyborczego dla młodzieży”.⁴⁴ Jedynie w ZSRR zapewniano młodzieży możliwość bezpośredniego uczestnictwa w budowaniu socjalistycznych struktur państwa. „Tylko z dala, hen ze wschodu dochodziły do nas wiadomości o normalnym życiu młodzieży rosyjskiej”⁴⁵.

Wraz ze zbliżającym się dniem wyborów w artykułach prasowych można było zaobserwować tworzony sztucznie stan niepewności co do wyników głosowania. Czytelnicy wyborcy mieli ulec złudzeniu, iż los ziem, na których się znajdują, leży istotnie w ich rękach. Ten lekko zauważalny zwrot w dotychczasowej dość hałaśliwej propagandzie miał wpłynąć na wyższą frekwencję. Nie przypadkiem na łamach „Wolnej Łomży” pojawił się kolejny wiersz Rutkowskiego — „Wybory”. Autor — być może przypadkowo — zawarł w nim informacje o istniejącej wśród społeczeństwa opozycji antysowieckiej⁴⁶. Z drugiej zaś strony utwór mógł w delikatny sposób łagodzić

³⁸ Makarewicz, *Czesław Wojciechowicz Rutkowski*, WŁ, nr 5 z 17 X 1939, s. 1.

³⁹ *Filip Własowicz Graszczenko*, tamże, s. 1.

⁴⁰ NŻ, nr 3 z 19 X 1939, s. 2.

⁴¹ WŁ, nr 6 z 22 X 1939, s. 2.

⁴² A, nr 9 z 25 X 1939, s. 1.

⁴³ Luba Morus, *Ja głosuję za sprawę Lenina-Stalina*, WŁ, nr 5 z 17 X 1939, s. 2.

⁴⁴ L. Makarewicz, *Głosowałam pierwszy raz*, WŁ, nr 7 z 26 X 1939, s. 1. Artykuł jest zapisem rozmowy dziennikarza z T. Warwiszewskim.

⁴⁵ R. Krycki, *Niech żyje Stalinowska Konstytucja*, WŁ, nr 7 z 26 X 1939, s. 2. Zob. też: L. Makarewicz, *Nasz delegat — syn narodu*, tamże, s. 2. Wywiadu udzielił Sadowski.

⁴⁶ Na szczególną uwagę zasługuje artykuł *Pańskie hajduki*, w którym G. Rylkin krytykuje PPS oraz Bund, zarzucając tym ugrupowaniom współpracę z policją polską oraz pospolite spekulantwo. Artykuł datowany na dzień wyborów pozwala przypuszczać, iż działalność antysowiecka wzmagala się wraz ze zbliżaniem się głosowania. Zob.:

nastroje społeczne i mobilizować zastępy wyborców, sugerując iż udział w wyborach jest w obecnej sytuacji jedynym rozsądnym rozwiązaniem.

„Nadchodzi dzień święta, precz waśnie i spory
Wszyscy do urn swych, niech żyją wybory
Niech żyje Radziecka Białoruś Zachodnia
Niech żyje socjalizm wolności pochodnia”⁴⁷.

Po dwóch tygodniach kampanii wyborczej odbyło się głosowanie. Z satysfakcją donoszono o wysokiej frekwencji już w pierwszych godzinach po otwarciu lokali wyborczych, gdzie „głosujący oddają głos za szczęście wszystkich narodów (!)”⁴⁸. Doniesienia prasowe pełne były informacji o kolejkach wyborców, ustawiających się przed lokalami na długo przed ich otwarciem. Szereg takich wypadków zanotowano w Białymstoku, Łomży, Grajewie, Augustowie oraz w wielu mniejszych miejscowościach⁴⁹. Pierwszymi wyborcami były przeważnie osoby starsze. „Oto siwy 67-letni starzec Ignacy Fajfer — relacjonował „Wyzwolony Białystok” — były robotnik fabryki sukienniczej, ze względu na wiek wyrzucony przez fabrykanta na ulicę i utrzymujący się z niewielkiego ogródka przy domu. Ja wiem, że władza sowiecka zabezpiecza swoich robotników na starość i dlatego z radością głosuję na naszego kandydata Sergiusza Prytyckiego”⁵⁰. Publikowano szereg bliźniaczo podobnych do siebie wypowiedzi wyborców, dumnych z powodu dobrze spełnionego obowiązku⁵¹. Wielu głosujących — co podkreślano w artykułach — do końca nie rozumiało obowiązującej ordynacji. W ich przypadku istota wyborów polegała na zaakceptowaniu władzy sowieckiej, czemu niejednokrotnie dawali wyraz na łamach gazet. Prawdopodobnie większość wywiadów z ich udziałem spreparowały poszczególne redakcje.

Świadomość szansy dziejowej jaką dać mogły wybory dostrzec mieli także ci, którzy w dniu głosowania nie mogli przybyć do wyznaczonych lokali. Prasa z dumą podkreślała wyrozumiałość komisji wyborczych, zezwalających na oddanie głosów w domu. „Wielu przychodzi i oświadcza, że w rodzinie są chorzy. Przewodniczący komisji wyborczej zarządza, by natychmiast wysłano kogoś do mieszkania i umożliwiono chorym głosowanie”⁵².

WŁ, nr 6 z 22 X 1939, s. 4.

⁴⁷ Cz. Rutowski, *Wybory*, WŁ, nr 6 z 22 X 1939, s. 1.

⁴⁸ *Przy urnach wyborczych*, WŁ, nr 6 z 22 X 1939, s. 1.

⁴⁹ G. Skucenia, *Głosujemy za nowym życiem*, WB, nr 2 z 25 X 1939, s. 2.

⁵⁰ WB, nr 2 z 25 X 1939, s. 1.

⁵¹ Szachnowicz, *Wczesnie obudził się Białystok*, WB, nr 2 z 25 X 1939, s. 2; A. Katąjłow, *Pierwsi wyborcy*, tamże; *Wiosna ludzkości*, tamże, s. 1; J. Rusin, *O świecie*, NŻ, nr 4 z 22 X 1939, s. 1; A. Miecieski, *Z radością czekałem na ten dzień*, tamże, s. 2; F. T., *Nasze święto*, WŁ, nr 7 z 26 X 1939, s. 1; E. Krestnikow, *Dzień wyborów w obwodzie wyborczym*, tamże, s. 1; W. Korotyszewski, *Radość starego krawca*, tamże, s. 2.

Do udziału w wyborach włączyli się również uciekinierzy z terenów okupowanych przez III Rzeszę⁵³. Prasa nie podała, w jaki sposób znaleźli się na listach wyborczych, na których nie umieszczono oficerów oraz żołnierzy Armii Czerwonej⁵⁴.

Przed podaniem oficjalnych wyników redakcja „Wyzwolonego Białegostoku” przewidywała bezdyskusyjne zwycięstwo wszystkich kandydatów. „Jeszcze nie dokonano ostatecznego obliczenia wyniku wyborów. Ale każdy, kto w dniu 22 października był w dzielnicach wyborczych, każdy, kto widział tysiące radosnych twarzy — może śmiało twierdzić, że wszyscy kandydaci wysunięci przez lud bezwzględnie wybrani zostaną na deputowanych do Zgromadzenia Ludowego”⁵⁵. Kandydaci składali zobowiązania wyborcom, zapewniając o swoim oddaniu i posłuszeństwie wobec narodu i ZSSR. „Będę stał za władzą sowiecką, za przyłączeniem nas do ZSRR, za życiem pod egidą Genialnego Wodza Narodu Wielkiego Stalina”⁵⁶. Okres między 22 października a ogłoszeniem wyników stał pod znakiem deklaracji i obietnic ze strony deputowanych⁵⁷.

Oficjalne wyniki wyborów zapewniły niekwestionowane zwycięstwo „kandydatom ludu” i otworzyły nowy rozdział w historii ziem Zachodniej Białorusi. „Data 22 października zapisze się złotymi zgłoskami w historii ludów Białorusi zachodniej. Upłyną dziesięciolecia, upłyną stulecia a lud z pokolenia na pokolenie opowiadać będzie o tym, jak w dniu tym naród wyzwolony, po raz pierwszy w swej historii swobodnie wybierał przedstawicieli ludowych”⁵⁸. Przedstawione przez prasę szczegółowe wyniki wyborów (tabele poniżej) były wyrazem jednomyślności mieszkańców Zachodniej Białorusi. Niezależnie od prawdziwego przebiegu wyborów, poważnym osiągnięciem władzy sowieckiej pozostanie wysoka frekwencja w dniu głosowania. Decyzja o podaniu do publicznej wiadomości informacji o niemal stuprocentowej obecności w lokalach wyborczych podyktowana była w pewnej części sytuacją międzynarodową. Akceptacja zachodzących zmian przez przeważającą część społeczeństwa uzasadniała zmiany terytorialne w tej części Europy. Znalazło się także miejsce dla blisko dziesięciu procent odrzucających nową rzeczywistość. Zapowiadało to początek kampanii propagandowej, mającej na celu przebudowę świadomości tych, którzy nie przekonali się jeszcze o wyższości państwa sowieckiego nad pozostałą częścią kontynentu europejskiego.

⁵² M. Błystinow, *Święto ludu*, WB, nr 2 z 25 X 1939, s. 1.

⁵³ Łanders, *Łzy radości*, tamże, s. 2.

⁵⁴ WB, nr 3 z 27 X 1939, s. 1.

⁵⁵ *Niezapomniany dzień*, WB, nr 2 z 25 X 1939, s. 1.

⁵⁶ L. Kłodecki, *Życie poświęcę dla szczęścia narodu*, NŻ, nr 5 z 25 X 1939, s. 1.

⁵⁷ *Spełnimy wasze nakazy*, NŻ, nr 6 z 28 X 1939, s. 1; L. Wilkowski, *Usprawiedliwie zaufanie narodu pracującego*, A, nr 9 z 25 X 1939, s. 1; M. Strzelecka, *Moje zobowiązania*, WŁ, nr 7 z 26 X 1939, s. 1.

Tabela 1. Wyniki wyborów do Zgromadzenia Ludowego Zachodniej Białorusi

a) Zachodnia Białoruś

<u>Liczba uprawnionych do głosowania</u>	2 763 191
<u>Liczba oddanych głosów</u>	2 672 280
Frekwencja	96,71%
Głosy oddane na kandydatów	
W tys.	2 409 522
W %	90,67
Głosy oddane przeciw kandydatom*	
W tys.	247 245
W %	9,33

* w tym głosy nieważne

Źródło: WŁ, nr 8 z 29 X 1939, s. 1; A, nr 10 z 28 X 1939, s. 1; WB, nr 3 z 27 X 1939, s. 1.

b) obwód białostocki

<u>Liczba uprawnionych do głosowania</u>	859 090
<u>Liczba oddanych głosów</u>	803 871
<u>Frekwencja</u>	93,8%
Głosy oddane na kandydatów	
W tys.	678 930
W %	85
Głosy oddane przeciw kandydatom*	
W tys.	119 379
W %	15

* w tym 5547 głosów nieważnych

Źródło: WŁ, nr 8 z 29 X 1939, s. 1; WB, nr 3 z 27 X 1939, s. 1.

c) obwód nowogródzki

<u>Liczba uprawnionych do głosowania</u>	656 974
<u>Liczba oddanych głosów</u>	644 415
<u>Frekwencja</u>	98,08%
Głosy oddane na kandydatów	
W tys	588 834
W %	92,1
Głosy oddane przeciw kandydatom*	
W tys	49 809
W %	7,9

* w tym 4937 głosów nieważnych

Źródło: WŁ, nr 8 z 29 X 1939, s. 1; WB, nr 3 z 27 X 1939, s. 1.

d) obwód wileński

<u>Liczba uprawnionych do głosowania</u>	532 164
<u>Liczba oddanych głosów</u>	515 945
Frekwencja	97%
<u>Głosy oddane na kandydatów</u>	
W tys	445 024
W %	86,8

Głosy oddane przeciw kandydatom*	
W tys	67 964
W %	13,2

* w tym 3243 głosy nieważne

Źródło: WŁ, nr 8 z 29 X 1939, s. 1; WB, nr 3 z 27 X 1939, s. 1.

e) obwód poleski (brzeski)

<u>Liczba uprawnionych do głosowania</u>	715 043
<u>Liczba oddanych głosów</u>	708 049
<u>Frekwencja</u>	99,02%
Głosy oddane na kandydatów	
W tys	696 734
W %	98,57
Głosy oddane przeciw kandydatom*	
W tys	10 099
W %	1,43

* w tym 1205 głosów nieważnych

Źródło: WŁ, nr 8 z 29 X 1939, s. 1; WB, nr 3 z 27 X 1939, s. 1.

Wysoką frekwencję uzyskano podczas głosowania w głównych ośrodkach miejskich Zachodniej Białorusi. Opublikowane dane świadczyć miały o dużej skuteczności kampanii na tym odcinku (zob. tabele poniżej). Pozytywne nastawienie ludności miejskiej, wśród której znalazła się część inteligencji, miało być wielkim sukcesem tworzącej się władzy sowieckiej, dla której ważny był głos nie tylko chłopów i robotników, ale także tych, których pozycja społeczna w II Rzeczypospolitej była znacznie wyższa, a sytuacja materialna, przynajmniej pozornie, ustabilizowana. Przejawy niezadowolonia wśród ludzi wykształconych znajdowały swoje miejsce na szpaltach gazet, jako kolejny dowód uznania dla zachodzących zmian. Biorący udział w głosowaniu wileński profesor Marceli Wittenberg przeprowadził się do Białegostoku, gdyż jak twierdził „chce żyć i pracować w kraju, gdzie ludzi ocenia się podług zdolności, gdzie godność ludzka jest wysoko ceniona (!) i gdzie stworzone są wszystkie możliwości dla wzrostu i rozwoju zdolności ludzkich”⁵⁹.

Tabela 2. Wyniki głosowania w ośrodkach miejskich
a) Nowogródek (razem z powiatem)

<u>Liczba uprawnionych do głosowania</u>	95 536
<u>Liczba oddanych głosów</u>	94 547
<u>Frekwencja</u>	98,96%
<u>Głosy oddane na kandydatów</u>	
W tys	93 050
W %	98,76

⁵⁸ *Niezapomniany dzień*, WB, nr 2 z 25 X 1939, s. 1.

Głosy oddane przeciw kandydatom	
W tys	1 257
W %	1,24
<hr/>	
Głosów nieważnych	228

Źródło: WŁ, nr 8 z 29 X 1939, s. 1; WB, nr 3 z 27 X 1939, s. 1.

b) Słonim (wraz z powiatem)

Liczba uprawnionych do głosowania	79 078
Liczba oddanych głosów	78 408
Frekwencja	99,14%
Głosy oddane na kandydatów	
W tys	77 171
W %	98,5
<hr/>	
Głosy oddane przeciw kandydatom	
W tys	1 107
W %	1,5
Głosów nieważnych	95

Źródło: WŁ, nr 8 z 29 X 1939, s. 1; WB, nr 3 z 27 X 1939, s. 1.

c) Baranowicze (wraz z powiatem)

Liczba uprawnionych do głosowania	103 860
Liczba oddanych głosów	102 624
Frekwencja	98,8%
Głosy oddane na kandydatów	
W tys	99 361
W %	97,3
<hr/>	
Głosy oddane przeciw kandydatom	
W tys	2 787
W %	2,7
Głosów nieważnych	498

Źródło: WŁ, nr 8 z 29 X 1939, s. 1; WB, nr 3 z 27 X 1939, s. 1.

d) Brześć

Liczba uprawnionych do głosowania	44 622
Liczba oddanych głosów	43 647
Frekwencja	97,82%
Głosy oddane na kandydatów	
W tys	41 831
W %	96
<hr/>	
Głosy oddane przeciw kandydatom	
W tys	1 816
W %	4
Głosów nieważnych	69

Źródło: WŁ, nr 8 z 29 X 1939, s. 1; WB, nr 3 z 27 X 1939, s. 1.

e) Pińsk (wraz z powiatem)

<u>Liczba uprawnionych do głosowania</u>	117 177
<u>Liczba oddanych głosów</u>	116 253
<u>Frekwencja</u>	99,2%
Głosy oddane na kandydatów	
W tys	114 466
W %	98,52
Głosy oddane przeciw kandydatom	
W tys	1 717
W %	1,48
Głosów nieważnych	65

Źródło: WŁ, nr 8 z 29 X 1939, s. 1; WB, nr 3 z 27 X 1939, s. 1.

f) Białystok

<u>Liczba uprawnionych do głosowania</u>	83 045
<u>Liczba oddanych głosów</u>	81 873
<u>Frekwencja</u>	98,6%
Głosy oddane na kandydatów	
W tys	78 961
W %	96
Głosy oddane przeciw kandydatom	
W tys	3 002
W %	3,4
Głosów nieważnych	167

Źródło: WŁ, nr 8 z 29 X 1939, s. 1; WB, nr 3 z 27 X 1939, s. 1.

g) Grodno (wraz z powiatem)

<u>Liczba uprawnionych do głosowania</u>	138 018
<u>Liczba oddanych głosów</u>	134 904
<u>Frekwencja</u>	97,4%
Głosy oddane na kandydatów	
W tys	123 650
W %	92
Głosy oddane przeciw kandydatom	
W tys	10 766
W %	8
Głosów nieważnych	479

Źródło: WŁ, nr 8 z 29 X 1939, s. 1; WB, nr 3 z 27 X 1939, s. 1.

Komitet Organizacyjny ds. Wyborów zanotował także wiele uchybień w trakcie kampanii. Znalazły się wśród nich m.in. nieodpowiedni dobór kandydatów i członków komisji wyborczych oraz niewłaściwy wystrój niektórych lokali wyborczych, w których często brakowało kart z nazwiskami kandydatów czy kabin do głosowania⁶⁰. W okręgach wyborczych 227 i 239

⁵⁹ L. Rudzik, *Głosowały wszystkie warstwy ludności*, WB, nr 2 z 25 X 1939, s. 2.

leżących w powiecie Wysokie Mazowieckie zarządzono powtórne wybory, gdyż wysunięci kandydaci nie otrzymali wymaganej większości głosów⁶¹. W prasie nie pojawiła się jednak żadna informacja o powtórnych głosowaniach w wymienionych okręgach, choć władze zaangażowały poważne środki w celu ich właściwego przebiegu⁶².

Wśród deputowanych znalazło się 804 mężczyzn i 123 kobiety. Najwięcej delegatów — 283 — pochodziło z obwodu białostockiego. Obwód poleski reprezentowało 238, nowogródzki — 226 i wileński — 182 deputowanych⁶³. Zdecydowaną większość w Zgromadzeniu stanowiła ludność białoruska. Dyskryminowanie Polaków widoczne było już podczas wysuwania kandydatów. Przewaga ludności polskiej widoczna była wśród deputowanych z powiatu augustowskiego, grajewskiego i łomżyńskiego, choć wśród nich nie brakowało np. Żydów⁶⁴. Najliczniejszą grupę wśród deputowanych, m.in. w Łomży, stanowili robotnicy i chłopci.

Tabela 3. Pochodzenie społeczne deputowanych łomżyńskich

Grupa społeczna	W liczbach	W %
Chłopi	17	50
Robotnicy	10	30
Inteligencja	4	11
Grupa nieustalona	3	9
Razem	34	100

Źródło: WŁ, 1939

Po „zestawieniu radosnych wyników” propaganda sowiecka starała się ukazać wielką odpowiedzialność za przyszłość Zachodniej Białorusi spoczywającą w rękach Zgromadzenia Ludowego. „Atmosferę wyczekiwania” panującą wśród delegatów łomżyńskich przed pierwszym posiedzeniem Zgromadzenia oddał Czesław Rutkowski:

„Wyborco, mój bracie i mój przyjacielu
W me ręce złożyłeś swe troski, swe sprawy
Oddałeś na kredyt swój głos przyjacielu
Z ufnością i wiarą, bez wahań, obawy

⁶⁰ *Okupacja sowiecka...*, s. 183.

⁶¹ WŁ, nr 8 z 29 X 1939, s. 1.

⁶² Wybory uzupełniające odbyły się 26 października 1939 r. Zob.: W. Śleszyński, *Okupacja...*, s. 107.

⁶³ WŁ, nr 8 z 29 X 1939, s. 1.

⁶⁴ P. Eberhadrt, *Polska granica wschodnia 1939-1945*, Warszawa 1993, s. 34. W wymienionych powiatach nie występowała ludność białoruska czy rosyjska. Jedynymi kandydatami poza Polakami mogli być przedstawiciele napływowej administracji sowieckiej. Zestawienie deputowanych Augustowa, Grajewa i Łomży, zob.: Aneksy

I wierzę niedługo wybije zbawienna godzina
Pełnego zwycięstwa, powszechnej radości”⁶⁵.

Realizacja głównych postulatów lansowanych podczas kampanii wyborczej nastąpiła w niedługim czasie. W dniach 28-30 października 1939 r. w Białymstoku deputowani do Zgromadzenia Ludowego Zachodniej Białorusi przyjęli deklarację o konfiskacie własności obszarnej. Całą ziemię wraz z bogactwami naturalnymi ogłoszono własnością państwową. Nacjonalizowano banki, zakłady przemysłowe oraz kolej. Obrady Zgromadzenia były na bieżąco relacjonowane przez prasę, która najwięcej miejsca poświęciła sprawie ustalenia charakteru władzy na obszarze Zachodniej Białorusi oraz jej wejściu w skład BSRR i ZSRR⁶⁶.

Pierwsze posiedzenie Zgromadzenia otworzył najstarszy delegat, 68-letni Stefan Strug⁶⁷, który wraz z deputowanymi Łojko, Maszewickim, Gniadkiem, Dryżyninem, Kalininem, Diaczuk, Kołodką, Prytyckim, Garastukiem, Pawłowskiem, Piatuchun i Osipowiczem wszedł w skład Prezydium Zgromadzenia⁶⁸. Na sali obrad obecni byli także przedstawiciele władz państwowych i partyjnych z Mińska, m.in. P. Ponomarienko, N. Natalewicz, N. Grekowa i J. Kupała⁶⁹. Zgłoszony przez A. Maszewickiego porządek obrad przyjęto jednogłośnie. Największy entuzjazm i zainteresowanie na sali wzbudziła dyskusja nad charakterem władzy na wyzwolonych obszarach oraz wspomniana wyżej kwestia przynależności państwowej. Przemówienie Sergiusza Prytyckiego przerywano ciągłymi owacjami na cześć Stalina, Mołotowa, Armii Czerwonej i Związku Radzieckiego. Powszechnie domagano się ustanowienia władzy sowieckiej, odrzucając ironiczne sugestie mówcy, proponującego powrót „polskich panów”⁷⁰. Opracowane przez Zgromadzenie deklaracje o włączeniu Zachodniej Białorusi do BSRR oraz nacjonalizacji przemysłu po zakończeniu obrad w dniu 30 października podano do publicznej wiadomości⁷¹.

Specjalnym dekretem Rada Najwyższa ZSRR 2 listopada 1939 r. włączyła Zachodnią Białoruś w skład ZSRR⁷². W dniu 12 listopada podobną uchwałę podjęto na III Nadzwyczajnej Sesji Rady Najwyższej BSRR⁷³.

Zarówno obrady, jak i postanowienia Zgromadzenia były doskonałym bodźcem do kolejnej fali wdzięczności deputowanych dla „prawdziwej oj-

w końcowej części artykułu.

⁶⁵ Cz. Rutkowski, *Wyborcom*, WŁ, nr 7 z 26 X 1939, s. 1. Zob. też: M. Turlejska, *Za Bugiem...*, s. 12.

⁶⁶ WŁ, nr 9 z 1 XI 1939, s. 3-4; NŻ, nr 8 z 3 XI 1939, s. 2-4.

⁶⁷ Delegat ze wsi Mosewicz, pow. wołkowyski.

⁶⁸ NŻ, nr 8 z 3 XI 1939, s. 3.

⁶⁹ Tamże. Zob. też: WŁ, nr 9 z 1 XI 1939, s. 2.

⁷⁰ NŻ, nr 8 z 3 XI 1939, s. 2-4.

⁷¹ WŁ, nr 10 z 4 XI 1939, s. 1.

⁷² WŁ, nr 11 z 7 XI 1939, s. 1; A, nr 14 z 7 XI 1939, s. 1; NŻ, nr 10 z 7 XI 1939, s. 2.

czynny mas pracujących całego świata” i jej genialnego przywódcy. „Tylko wasza ojcowska troska — pisali deputowani w liście do Stalina — uratowała naród Zachodniej Białorusi od dzikiego bezprawia i zapewniła nam drogę ratunku od nędzy i ruiny”⁷⁴. Wejście w skład ZSRR było jedyną szansą na wszechstronny rozwój zachodnich obwodów, zacofanych w wyniku dwudziestoletnich rządów „pańskiej Polski”. „Państwo polskie było więzieniem narodów (...). Narody wielkiego Sojuszu Sowieckich Socjalistycznych republik podały braterską dłoń pomocy i na zawsze wyzwoliły pracujących Zachodniej Białorusi od jarzma politycznego, socjalnego i nacjonalnego ucimienia. Przykład ZSRR i gorzkie doświadczenie naszego życia w pańskiej Polsce upewnia nas w tem, że tylko władza sowiecka może uchronić narody Zachodniej Białorusi od eksploatacji, nędzy, głodu i bezprawia”⁷⁵.

Ostatnią czynnością Zgromadzenia Ludowego był wybór 66-osobowej Komisji Pełnomocnej. Zadaniem jej członków miało być przedstawienie Radzie Najwyższej ZSRR wyników obrad w Białymstoku oraz postulatów Zgromadzenia. Pobyt Komisji w Moskwie był uważnie śledzony przez organy rejonowe⁷⁶. Swojego poparcia dla Komisji udzielili komuniści łomżyńscy: M. Wyrwas, Cz. Rutkowski, M. Strzelecka i K. Łukasiewicz na zorganizowanym w tych dniach okolicznościowym wiecu. Podobnych dowodów zaufania było więcej⁷⁷.

W czasie obrad Rady Najwyższej ZSRR przedstawiciele Zgromadzenia poddali surowej krytyce II Rzeczpospolitą. „Dwadzieścia lat istniało państwo polskie, które wmawiało wszystkim, że jest niepodległe”⁷⁸. Przemawiający w imieniu delegacji Jan Turlejski wyraził wdzięczność Armii Czerwonej za wyzwolenie, przepaszając jednocześnie za straty, jakie poniosła z rąk „oficerstwa i defensywy” (!). Wyraził także nadzieję, że społeczeństwo Zachodniej Białorusi dorówna narodom ZSRR w budowaniu nowego życia⁷⁹. W „Liście z Moskwy” deputowany łomżyński zobrazował przepaść dzielącą jeszcze niedawno Zachodnią Białoruś od Kraju Rad. „Widziałem co potrafił osiągnąć naród sowiecki — pisał — w czasie, kiedy my żyliśmy jak bydło pod butem obszarnika. Dziś ze wszystkimi okłaskiwałem Stalina, słyszałem przemówienie Mołotowa, wszyscy klaskali po słowach mówiących o upadku państwa polskiego”⁸⁰.

Po powrocie z Moskwy członkowie Komisji Pełnomocnej zostali entuzjastycznie powitani na wiecu w Łomży. Cytowany już Jan Turlejski przedstawił wizję rozwoju rejonu, wzorując się na osiągnięciach systemu sowiec-

⁷³ WŁ, nr 14 z 18 XI 1939, s. 1; NŻ, nr 12 z 17 XI 1939, s. 1; nr 13 z 21 XI 1939, s. 2.

⁷⁴ Tamże, s. 1-2.

⁷⁵ NŻ, nr 8 z 3 XI 1939, s. 3.

⁷⁶ NŻ, nr 8 z 3 XI 1939, s. 4; nr 9 z 6 XI 1939, s. 1; A, nr 13 z 4 XI 1939, s. 1.

⁷⁷ *Serca nasze w Moskwie*, WŁ, nr 9 z 1 XI 1939, s. 1.

⁷⁸ WŁ, nr 12 z 12 XI 1939, s. 3.

⁷⁹ Tamże, s. 3.

kiego. „Widziałem w Moskwie piękne życie sowieckiego narodu, żyją tam radośnie, zapewniam to z całą odpowiedzialnością. Rozmawiałem z naukowcami, zwiedzałem kulturalną fabrykę samochodów. Zaspokajanie potrzeb kulturalnych stoi w Związku Sowieckim na wysokim poziomie. Robotnicy w stołówkach jedzą nie gorzej niż my jedliśmy w święta. (...) Nie ma takich twierdz na świecie, których by nie mogli zdobyć bolszewicy”⁸¹.

Próby ustalenia rzeczywistej frekwencji i prawdziwego przebiegu wyborów zostały podjęte przez zachodnie agencje prasowe. O tym, że wyniki tego swobodnego referendum sfalszowano donosiła już 7 XI 1939 r. Agencja Reutersa, według której w wyborach na Zachodniej Ukrainie miało wziąć udział jedynie 50% ludności miejskiej i 25% ludności wiejskiej. Zachodnie doniesienia spotkały się z gwałtowną nagonką w sowieckich gazdiniówkach skierowaną przeciwko „angielskim i francuskim imperialistom”. „Kłamiecie panowie, śnią się wam jeszcze pola naftowe Ukrainy (...) zapamiętajcie frekwencję 92,83%”. Pod tekstem podpisali się deputowani do Zgromadzenia Ludowego Zachodniej Ukrainy: prof. K. Studziński, P. Franko i M. Panciszyn⁸².

* * *

W założeniu władz sowieckich wybory na obszarze Zachodniej Białorusi stanowić miały kluczowy element życia politycznego. Przeprowadzone według opracowanego scenariusza przyniosły lokalnym komitetom partyjnym pełne zwycięstwo. Wybór Zgromadzenia Ludowego stanowił również ważny dla Kremla czynnik legitymizujący dalsze przeobrażenia w dotychczasowym układzie politycznym, społecznym i gospodarczym. Wybory 22 października 1939 r. po raz pierwszy oparte zostały na szerokich masach społecznych. Dla propagandy stało się więc istotne ukazanie powszechnego udziału w wyborach, jednak bez afiszowania, iż dzieje się to jednak pod szyldem agresora — Związku Radzieckiego. Równocześnie wiele miejsca poświęcono na krytykę wyborów w II Rzeczypospolitej, unikając jednak szerszych dywagacji na jej temat. Po przegranej kampanii wrześniowej prasa sowiecka starała się raczej oderwać mieszkańców ziem północno-wschodnich II RP od zaistniałej rzeczywistości.

Nie ulega wątpliwości, że wybory na Zachodniej Białorusi były również politycznym sprawdzianem dla zamieszkującego ją społeczeństwa. Kierownictwo partyjne zyskiwało dzięki nim głębokie rozeznanie postawy prosowieckiej praktycznie na najniższych szczeblach administracyjnych. Każda kampania wyborcza była też okazją do odwrócenia uwagi od bieżących problemów gospodarczych i społecznych, których nie brakowało w latach 1939-1941 na kresach północno-wschodnich. Studiując numery prasy, jakie ukazały się w okresie przedwyborczej agitacji wyraźnie widać, iż kierowały

⁸⁰ WŁ, nr 12 z 12 XI 1939, s. 2.

⁸¹ Tamże. Zob. też: Jan Stankiewicz, *Widziałem Stalina*, A, nr 27 z 21 XI 1939, s. 1.

⁸² „*Cieszę się kłamstwem wobec braku powodów do radości*”, A, nr 16 z 16 XI 1939, s. 2.

one uwagę czytelnika w kierunku wielkich zmian zachodzących między kampaniami, zaś same kampanie były zwieńczeniem kolejnych etapów budowania ustroju politycznego Zachodniej Białorusi na wzór ZSRR. O zmianach tych miał być przekonany każdy mieszkaniec zachodnich obwodów Białorusi i każdy mieszkaniec ZSRR. Umiejętne kierowanie postawami ludzkimi przyniosło władzy sowieckiej trzykrotne zwycięstwo, w które w dużej mierze wpisała się prasa ze swoimi szczególnymi predyspozycjami do niesienia bolszewickiej propagandy.

Aneks nr 1. Deputowani do Zgromadzenia Ludowego Zachodniej Białorusi z powiatu augustowskiego

Lp	Nazwisko i imię deputowanego	Nazwa i numer okręgu wyb.
1.	Goldenberg-Szepliszowska Chaja	Augustów 51
2.	Wilkowski Lejb	Augustów 52
3.	Maciejko Kazimiera	Augustów 53
4.	Stankiewicz Jan	Augustów 54
5.	Goron Włodzimierz	Wołowicze I 55
6.	Malinowska Fenia	Wołowicze II 56
7.	Raszkiewicz Franciszek	Rolnica 57
8.	Doroszko Teofila	Hołynka 58
9.	Lisowski Tadeusz	Lipsk 59
10.	Wróblewski Stanisław	Lipsk Wieś 60
11.	Suchodolski Józef	Dębowo 61
12.	Kwiatkowski Władysław	Sztabin 62
13.	Bojsz Franciszek	Balia Wielka 63
14.	Kołowska Olga	Bargłów 64
15.	Wasunczuk Łukasz	Łabno 65

Źródło: A, nr 9 z 25 X 1939, s. 1.

Aneks nr 2. Deputowani do Zgromadzenia Ludowego Zachodniej Białorusi z powiatu grajewskiego

Lp	Nazwisko i imię deputowanego	Okręg wyborczy
1.	Markusfeld Josif	Grajewo Miasto
2.	Kłodecki Leon	Grajewo Wieś
3.	Mołc Anna	Boguszewo
4.	Machina Władysław	Przechody
5.	Kubreski Wacław	Prusy
6.	Szumski Stanisław	Bełdowo
7.	Ciszewski Franciszek	Białszewo
8.	Szymanowski Franciszek	Radziłowo
9.	Kuczewski Władysław	Szczuczyn Miasto
10.	Elterman Ida	Szczuczyn Wieś
11.	Dortan Kazimierz	Grabowo
12.	Kowalewski Jan	Wąsosz
13.	Płochocki Aleksander	Lachowo
14.	Wicik Stanisław	Ławiski
15.	Borys Stanisław	Rajgród

Źródło: NŻ, nr 5 z 25 X 1939, s. 1; nr 6 z 28 X 1939, s. 1.

Анекс nr 3. Deputowani do Zgromadzenia Ludowego Zachodniej Białorusi z powiatu łomżyńskiego

Lp.	Nazwisko i imię deputowanego	Nazwa i numer okręgu wyb.
1.	Kurpiewski Antoni	Kupiski 244
2.	Kolesiński Julian	Rogienice 245
3.	Graszczenko Filip	Stawiski 246
4.	Karwowski Franciszek	Poryte 247
5.	Olszewski Zygmunt	Szumowo 248
6.	Wyrwas Michał	Piatnica 249
7.	Jagielski Stefan	Olszyny 250
8.	Krystowczyk Czesław	Jedwabne 251
9.	Brzestowski Aleksander	Jedwabne Wieś 252
10.	Wileński Antoni	Przytuły 253
11.	Jeżewski Bolesław	Mały Płock 254
12.	Ciszkowski Adam	Lubotyń 255
13.	Dwiliński Aleksander	Chlebiotki 256
14.	Piotrowski Julian	Wizna 257
15.	Matejkowski Stanisław	Kramkowo 258
16.	Czernecka Anna	Kułaki 259
17.	Fleczyk Antoni	Wygody 260
18.	Strzelecka Maria	Łomża 261
19.	Rutkowski Czesław	Łomża 262
20.	Szyszkowski Stanisław	Łomża 263
21.	Guzikiewicz Szoszka	Łomża 264
22.	Turlejski Jan	Łomża 265
23.	Żebrowski Konstanty	Rutki 266
24.	Fizzman Józef	Zambrów 267
25.	Malinowski Józef	Zambrów 268
26.	Kalinowski Jan	Nowo laskowice 269
27.	Świdorski Feliks	Szczepankowo 270
28.	Tański Stanisław	Nowogród 271
29.	Kontrym Zygmunt	Miastkowo 272
30.	Gimborski Antoni	Kolno 273
31.	Sajkowski Antoni	Czerwone 274
32.	Mikulski Paweł	Śniadowo 275
33.	Łukasiewicz Konstanty	Piski 276
34.	Kwiatkowski Michał	Troszyny 277

Źródło: WŁ, nr 6 z 22 X 1939, s. 2.

Змест

Выбары ў СССР стваралі нагоду для арганізавання акцый масавай падтрымкі савецкага народа для Сталіна і партыі. Прапаганда кожны выбарчы фарс прадстаўляла як важную гістарычную падзею. Тое ж адбылося і з выбарамі ў Народны сход Заходняй Беларусі ў кастрычніку 1939 года. Пастанову аб далучэнні гэтых зямель да БССР значна раней прыняло цэнтральнае савецкае кіраўніцтва, якое рашылася арганізаваць палітычны спектакль з мэтай паказаць, што ўлада выконвае толькі волю народа. Выбарчая кампанія вялася на вуліцах і ў друку. Польскамоўныя газеты і часопісы стваралі ўражанне быццам бы лёс зямель, на якіх праводзіліся выбары дэпутатаў Народнага сходу, залежыць ад волі іх жыхароў. Пасля двухтыднёвай выбарчай кампаніі з найвышэйшым задавальненнем былі аб'яўлены вынікі.